

16. Социология: Энциклопедия/Сост. А.А. Грищанов, В.Л. Абушенко, Г.М. Евелькин, Г.Н. Соколова, О.В. Терещенко. – Мн.: Книжный Дом, 2003. – 1312 с. – (Мир энциклопедий).
17. Тихонова Н.Е. Социальный капитал как фактор неравенства // *Общественные науки и современность*. – 2004. – № 4. – С. 24 – 31.
18. *Философский энциклопедический словарь*/Редкол.: С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичёв и др. – 2-е изд. – М.: Сов. Энциклопедия, 1989. – 815 с.
19. *Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору*/авт. В.Г. Кремень. – К.: Педагогична думка. – 2009. – 520 с.
20. Фукуяма Ф. Социальный капитал // *Культура имеет значение: каким образом ценности способствуют общественному прогрессу*/Под ред. Л. Харртона и С. Хантингтона. – М.: Московский институт политических исследований. – 2002. – С. 125 – 137.
21. Хазалия Г.И. Новый взгляд на развитие общественных отношений. – М., 1996. – 48 с.
22. Шихирев П. И. Социальный капитал как научная категория// *Общественные науки и современность*. – 2004. – № 4. – С. 12 – 15.
23. Гуленко В.В. Социетальный статус личности//*Соционика, ментология и психология личности*. – 1998. – № 1. <http://www.socioniko.net/ru/articles/socient.html>
24. Лапин Н.И. Антропосоциетальный подход. <http://www.ecsocman.edu.ru/data/2010/12/02/1214824674/1bLapin.pdf>
25. Логунова Л.Ю. Роль семейно-родовой памяти в трансляции социального опыта. http://sociosphaera.ucoz.ru/pupl/konferencii_2010/semja_v_kontekste_pedagogicheskikh_i_sociologicheskikh_issledovaniy/rol_semejno_rodovoj_pamjati_v_mezhpokolennom_vzaimodeistvii/8-1-0-188
26. Розов Н.С. Общества, микросистемы и цивилизации: синтез парадигм и структура истории. <http://www.nsu.ru/filf/rpha/papers/geoecon/forrach.htm>
27. Русакова О.Ф., Русаков В.М. PR-Дискурс: Теоретико-методологический анализ. Екатеринбург: УрО РАН, Институт международных связей, 2008. – 340 с. <http://u6935.netangels.ru>

SUMMARY

The article deals with burning issue of modern Ukrainian society and humanity evolution in a whole, more specifically of spiritual integrity development in social relations, which is determinant of humankind progress. The article draws attention to subject-subject-object relationship of societal capital as a basis for societal relations' formation – seamless integrity and interaction between the subjects of social life.

Г. М. КОРНІЄНКО

СУБ'ЄКТНІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ У ФОРМУВАННІ ПЕРЕКОНАННЯ

Підвалини пізнання, які формуються, й об'єктивні умови життя, також соціальне оточення й навколишнє духовне середовище, подвійно визначають дослідження проблеми взаємозв'язку віри й знання в процесі пізнання: по-перше, зумовлюють специфіку даного взаємозв'язку; по-друге, на пряму дослідження проблеми залежать від тих світоглядних позицій і, відповідно, характеру переконань на які спирається дослідник.

Пріоритет джерела інформації й логічний статус вихідних концепцій визначають характер переконання. Тут важливо розрізнити «стихійні» переконання і переконання, які «раціонально» формуються. В основі переконань, які формуються стихійно, лежить віра, коли певні ідеї приймаються без раціонально-критичного їхнього обґрунтування, перевірки, пояснення; вихідна ідея сприймається під впливом авторитету традицій і так далі або під безпосереднім впливом соціального інтересу. Інший характер носить метод формування «раціонального» переконання, в основі якого лежить знання. Його особливість – обґрунтування в межах досягнутих знань раціонально аргументоване міркування.

Стихійному прийняттю ідей тут протистоїть свідомо, раціонально-критична оцінка з виразним розумінням їхньої гносеологічної природи й соціально-прагматичної функції. В аналітичному плані переконаність може мати суб'єктивний характер (переконання, прийняте без аргументації, пояснення причин), характер загальноприйнятості (переконання, яке засноване на авторитетності висловлюваного судження) і об'єктивний характер (переконання, яке засноване на фактах, науково перевірених положеннях).

Певні протиріччя та протиставлення в інтерпретації змісту та сутності феномену переконання має природний характер. Надане пояснюється тим, що відмінність позицій дослідників щодо інтерпретації сутності, змісту, структури переконання зумовлена з однієї сторони, складністю цього феномену, з іншої, різними підходами до його дослідження, а також соціокультурною і дослідницькою контекстуальністю, в якій виступає цей феномен. Зміст будь-якого поняття обумовлений не лише певними якостями об'єкту, який відображає це поняття, а також певними відносинами, взаємозв'язками та його взаємодією з іншими об'єктами, як елементами дійсної реальної системи, до складу якої входить та інтегровано включений даний об'єкт пізнання. Спираючись на наявні наукові здобутки, ми спрямовуємо свою увагу на визначення сутності й змісту феномену переконання, що надавало б змогу не лише ідентифікувати цей соціальний феномен, а й визначити взаємозв'язок зі «схожими» феноменами, репрезентаціями.

Переконання, як певний феномен індивідуальної та суспільної свідомості, виявляється як певне духовне явище, відношення до світу, як позиція, настанова відносно певного об'єкта дійсності, соціальної реальності, і нарешті, як поведінкова реалізація.

Переконаність – такий стан людської свідомості, психіки людини, що, як нам представляється, є останньою інстанцією в ієрархії підстав пізнання; це внутрішнє прийняття істинності, що визначає вектор та характер діяльній реалізації. Переконаність – виступає як визнання істинності судження, заснованого на суб'єктивній достатності – упевненості, як об'єктивному підтвердженні істинності судження. Абсолютний характер переконаності полягає у визнанні об'єктивної реальності і її віддзеркаленні в нашій свідомості. Відносність же феномена переконаності в тому, що остання не може бути визнанням істини в останній інстанції.

Але ж насамперед необхідно визначити за яких обставин ми маємо можливість вивчення, або хоча б висловлення щодо переконання, наявності переконання. Спираючись у даному випадку на науковий доробок Ф. Олпорта [див. 7] в галузі досліджень громадської думки, та використовуючи його логіку дослідження, визначимо певні елементи соціальної ситуації, наявності яких визначають умови існування та дієвості переконання. По-перше, це реальні поведінкові прояви, а також вербальна поведінка, що виявляється у висловленнях або у діях, які доступні вербальній верифікації. По-друге, це визначеність об'єкту, який повинен бути загальновідомим, загально значимим та загальнозначущим. Переконання не може вважатися як «реакція» на об'єкт, про який відсутня достатня інформація або дана інформація фрагментарна. Окрім того, виникнення переконання можливе лише стосовно об'єктів усвідомленого інтересу. Виходячи з цього, по-третє, об'єкт має бути доступний рефлексії й надалі верифікації. По-четверте, переконання є певною дією або готовності до дії. Однієї лише «інформації» про об'єкт недостатньо, необхідне виявлення ставлення до нього. По-п'яте, усвідомлення суб'єктом переконання, що його реакція на об'єкт ґрунтується на певному досвіді та співвідноситься з реакціями інших суб'єктів на даний об'єкт, що визначається його соціальною значимістю та значущістю. В даному випадку, простежується подвійний вимір переконання, а саме переконання як певна реакція, ставлення до об'єкту, та переконання як ставлення до реакцій на об'єкт іншими суб'єктами. При виявленні та визначенні «тотожності», подібності реакцій, переконання набувають інтерсуб'єктивного характеру, стають загально значимими та складають систему колективних переконань. По-шосте, переконання це певне вираження або реалізація певного змісту як тривалого, але динамічного так і коротко часового ситуативного характеру. З однієї сторони це вираження тривалих динамічних поведінкових диспозицій, на відміну від сталих диспозицій, як то наприклад соціальна норма, що набуває порою характеру нерелфлексивної повсякденності, або наприклад історично зумовлена рефлексивна соціальна цінність. З іншої сторони, вираження коротко часових диспозицій, як засіб, а також певне підґрунтя реагування на нові ситуації, нову інформацію, які не можна пристосувати попередніх ситуацій, настанов, набутого раніше знання. Нарешті, переконання повинне мати практичне підтвердження.

В даному сенсі, переконання виступає як психосоціальний феномен, феномен індивідуальної та суспільної свідомості, що є вираженням відношення та принципового ставлення суб'єкту до світу, соціальної дійсності, що сприяє процесу його включення в систему інтегральної взаємодії, визначає соціальну поведінку суб'єкта та зумовлює вектори його розвитку.

Переконання як психосоціальний феномен необхідно співвідноситься з іншими утвореннями суспільної свідомості, певними репрезентаціями інтеріоризованих структур соціальних відносин, що організуються. Насамперед воно пов'язано з певним класом настанов як результатів людської практики. Настанова, згідно наукового доробку Д. М. Узнадзе, визначається як готовність, схиль-

ність суб'єкта, яка виникає при передбаченні ним появи певного об'єкту та забезпечує стійкий цілеспрямований характер протікання діяльності по відношенню до даного об'єкту [9]. Щодо нашого дослідження, настанова щодо певного предмету, спираючись на дослідження С. Новака, виступає як сукупність порівняно тривалих диспозицій до оцінки предмету й емоційного реагування на нього, а також пов'язаних із цими емоційно-оцінювальними диспозиціями відносно тривалих переконань, щодо сутності та властивості цього предмету і відносно тривалих диспозицій до поведінки, спрямованої на цей предмет. З огляду на характер структури настанов, вони поділяються на декілька типів. По-перше, настанови, що майже цілком складаються з емоційно-оцінних ставлень до певного предмету, за умов відсутності адекватного знання або уявлень про його сутність і викристалізованих біхевіористичних диспозицій (за С. Новаком це «афективні асоціації»). По-друге, настанови, у яких, окрім емоційно-оцінної компоненти, вимальовується більш-менш розбудований пізнавальний аспект, інакше кажучи, коли існує емоційно зумовлене переконання стосовно предмету настанови, але ще виразно не сформована біхевіористична предиспозиція. Така настанова визначається як «пізнавальна». По-третє, настанови, у яких емоції й оцінки пов'язані з певною, більш або менш викристалізованою диспозицією до поведінки, спрямованої на предмет настанови. Надана настанова є в розумінні «програми соціальної дії». По-четверте, настанови, у яких у психіці людини, окрім предиспозицій до афективних реакцій на предмет настанови, існують також чітко виражений образ предмету і виразна «програма» поведінки щодо нього. Надана настанова визначається як «пізнавально-біхевіористична» настанова [8, с. 32-33]. Саме останній, серед означених вище типів, на нашу думку близький до феномену переконання.

Феномен переконання, як утворення суспільної свідомості, співвідноситься у своєму покладанні з певним ансамблем емотивних репрезентацій, а саме з настроями, суспільного й індивідуального характеру. Настрій, у першому наближенні, визначається як вираження ставлення до суспільної реальності, в якому домінує скоріше емоційна компонента на відміну від раціональної. Зазначимо, що настрої як певні прояви суб'єктивних смислів об'єктивних подій є не просто суб'єктивними переживаннями, але й об'єктивними явищами, що виконують важливі особистісні функції. Настрої займають перехідне положення від емоційних явищ до раціональних. Слід зазначити, що в даному контексті ми ґрунтуємось на позиціях концепції соціальної предметної діяльності в доробках Л. Виготського, А. Леонтьєва, О. Лурії та інших. Дана концепція дозволяє подолати відмінності між об'єктивізмом та суб'єктивізмом в розумінні настроїв, а також надає дійсно комплексну об'єктивно-суб'єктивну, емоційно-раціональну трактовку настроям. Глибоко не занурюючись, зазначимо що концептуально настрої може бути позначений як певний психічний стан, що відрізняється складною емоційно-когнітивною природою, якому, й це необхідно важлива властивість, притаманна інтеграція впливу об'єктивних подій на їх суб'єктивне переживання. За висловленням Д. В. Ольшанського, настрої «це не просто суб'єктивне переживання і не просто знання об'єктивних подій. Це один з найвищих рівнів суб'єктивного осмислювання чогось об'єктивного. Говорячи дещо метафорично, настрої – це «перед свідомість», найближчий резерв свідомості. Це один з потужніших регуляторів суб'єктивного психічного життя. Сьогодні він регулює його, як би приховано впливаючи на діяльність людини. Завтра, ставши усвідомленим, він перетворюється в «умонастрій» і уже безпосередньо стає визначати характер діяльності» [6, с. 164]. Окрім того, важливою визначальною характеристикою настрою є його соціальна обумовленість. Необхідно також зазначити, що виражаючи емоційно-вольові аспекти свідомості, суспільної і індивідуальної, настрої ситуативні та поточні. Суб'єкти настроїв не потребують адекватного усвідомлення причин свого ставлення до реалій дійсності, реалій суспільного життя.

Але слід наголосити, що саме когнітивна раціональна домінанта, як певна структура, що організується, когнітивних репрезентацій, відрізняє переконання від настрою, як в контексті індивідуального, так і суспільного.

Вихідна й необхідна ознака будь-якого переконання в даному зв'язку, ця наявність певних концепцій, під якою маються на увазі властива окремій особистості або соціальній спільноті сукупність поглядів і уявлень про явища реальної дійсності. У їхній зміст включені ідеї, що відносяться до різних сфер життєдіяльності: політиці, культурі, ідеології, економіці. Виникають вони при оцінці одиничних факторів і подій; складних соціальних або природних процесів. Глибина їх визначається досягнутим загальним рівнем розвитку наукових знань в області природознавства, техніки й суспільних наук, а також рівнем обізнаності й культурного розвитку конкретної особистості.

Пізнавальна активність завжди спрямована на створення оптимальних умов для існування людини в існуючих умовах. Пізнавальні процеси дозволяють суб'єкту успішно взаємодіяти з на-

вколишнім середовищем. Певні елементи когнітивної структури людини, суб'єкта визначають спосіб її взаємодії з навколишнім середовищем. Вони можуть відбиватися у зовнішніх поведінкових проявах, або виявляти себе в побудові мисленевих конструктів, діяти неявно, приховано. Вочевидь, доступні суб'єкту пізнавальної активності способи взаємодії з оточуючим світом змінюються по мірі набуття досвіду. Для нових взаємодій необхідна певна реорганізація притаманних людині елементів когнітивної структури, які, в свою чергу, зумовлені змістом конкретних умов існування.

Якість взаємодії суб'єкта з середовищем залежить від типу його когнітивної структури. Певною реакцією через призму пізнавальної структури виступає знання, що має відношення до встановлення відповідностей між когнітивними структурами й середовищем. Когнітивна структура, що «включається» в певний момент часу, накладає певні обмеження на те, що може сприйматися, уподібнюватися, іншою мовою асимілюватися суб'єктом; а так як когнітивна структура змінюється, стає можливим асимілювати різноманітні аспекти оточуючої реальності.

Але ж стає зрозумілим, що будь знання єдиним елементом когнітивної структури, або будь єдиним когнітивним процесом асиміляція, не було б можливим інтелектуальне зростання, тому що суб'єкт, спираючись на «достатнє», продовжував би уподібнювати, асимілювати свій досвід в уже існуючу когнітивну структуру. Так чи інакше, іншим, не менш важливим по значущості елементом пізнавальної активності є віра, що забезпечує механізм інтелектуального зростання, активізує процес пристосування, за допомогою якого модифікується й пізнавальна структура.

Будь-яке зіткнення людини з новою ситуацією включає в себе і знання, і віру, й «запускає» процеси уподібнення і пристосування. Ситуації або події, для яких у суб'єкта пізнавальної діяльності присутні в наявності відповідні реакції, уподібнюються, асимілюються, й ці процеси ґрунтуються більш на знанні, але, в тих випадках, коли не існує готових реакцій, наявних удатностей до них, необхідним є пристосування, що ґрунтується більш на вірі. Таким чином, будь-який досвід, що набувається містить в собі два рівно значущих процеси, а саме упізнання, що базується більш на переконанні-знанні, яке співвідноситься з процесом уподібнення, та пристосування, що базується на вірі-переконанні, за результатами якого модифікується когнітивна пізнавальна структура. Суб'єкт, людина взаємодіє зі світом у відповідності з минулим досвідом, за допомогою «уподібнення», але кожне нове переживання містить в собі певні аспекти, що не схожі на те, з чим людина зіштовхувалась раніше, й саме ця унікальна частина досвіду викликає зміни в когнітивних структурах за допомогою пристосування, що набуває свого вираження у переконанні. Саме в переконанні врівноважуються знання і віра, стають конгруентними процеси уподібнення та пристосування, в чому виявляється постійне прагнення до рівноваги й балансу, певна тенденція організовувати свій досвід для досягнення максимальної адаптації.

Оскільки на унікальні аспекти ситуації не має можливості надати відповідь на ґрунті накопичених знань, незнайомі характеристики викликають певний когнітивний дисбаланс, тому ментальні структури суб'єкта перетворюються для прийняття нового досвіду, певні речі сприймаються на віру, виникає певна впевненість, тим самим встановлюється необхідний баланс. Крім того, пристосування зумовлює певні вектори до нових взаємодій з середовищем, пояснює причини змін ментальних структур, і якщо знов відбудеться зіткнення з новими умовами, елементами, характеристиками оточуючого середовища, то вони не стануть причиною дисбалансу, людина, як суб'єкт пізнавальної активності, буде здатна асимілювати їх в існуючу когнітивну структуру. Даний «новий» механізм пізнання утворює підґрунтя новим «пристосуванням», оскільки останнє завжди виступає як результат дисбалансу, а те, що спричиняє дисбаланс, обов'язково відноситься до наявної когнітивної структури суб'єкта. По мірі адаптаційного процесу, невідома раніше і недоступна уподібненню інформація асимілюється, набуває певного вираження у знанні або вірі, що в подальшому визначається у певному ставленні, відношенні до оточуючого середовища у вигляді зрівноважуючого останні переконання. Подвійні процеси уподібнення та пристосування разом з акумулюючим врівноваженням зумовлюють та забезпечують безперервне інтелектуальне зростання.

Концепції, будучи необхідною передумовою формування переконань, визначають лише пізнавальну сторону – наявність у людини інформації про навколишній світ. Безумовно, така інформація не стає переконанням. У даній якості вона виступає тоді, коли збагачується емоційно-вольовим відношенням особистості до закладеного в ній змісту.

Для того, щоб сформувані думку (мисль), щоб вона була доступною верифікації, вербалізувати її, необхідно перебувати на досить високому щаблі абстракції, потрібно вміти відокремлювати знання від тих предметів, до яких воно відноситься, воно повинно бути верифіковано, переведено в

систему значимих та значущих символів, або вербалізувати його. Тільки на цьому шляху мислення стає пізнанням. Формування уявлень про рефлексію відображення – виключно важливий момент становлення розуміння, надання смислу, предметного смислу, який переростає у переконання та об'єктивується в інтерсуб'єктивному смисловому полі й у діалектичному взаємозв'язку з експериментальним досвідом та практикою стає принципом духовно-практичного освоєння дійсності. Практична реалізація ідеї здобуває якості переконання, проявляючись в активній діяльності, соціальної поведінці й конкретних вчинках, визначаючи тим самим життєві позиції особистості, соціальної групи, спільноти тощо.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вригт Г.Х. Логика и философия в XX веке // Вопросы философии, –1992, - №8.
2. Гемпель К.Т. Логика объяснения. – М.: Дом интеллектуальной книги. Русское феноменологическое общество, – М., 1998. – 240 с.
3. Крымський С.Б. Запити філософських смислів. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2003. – 240 с.
4. Крымский С.Б. Контуры духовности: новые контексты идентификации // Вопросы философии, –1992, -№12.
5. Мамардашвили М.К. Стрела познания (набросок естественноисторической гносеологии). – М., 1997.
6. Ольшанский Д. В. Психология масс. – СПб.: Питер, 2001. – 368 с.
7. Оссовський В. Л. Громадська думка: спроба соціологічної інтерпретації. – К., 1999.
8. Оссовський В. Л. Соціологія громадської думки. – К.: ПЦ «Фоліант»; ВД «Стілос», 2005. – 186 с.
9. Узнадзе Д. Н. Психологические исследования. – М.: Наука, 1966.

SUMMARY

The article dedicates of characteristic's and composite's research of subject's representations in a forming of conviction. Define the place and meaning of conviction in a correlation with other representations of social relation's structures. Analyses reflection's behavioral, emotional and cognitional mechanisms of reality in a social cognition's process.

О. Ю. БРИЖАНЬ

ПРЕДСТАВЛЕНИЯ О СЕКСУАЛЬНОСТИ В ДРЕВНИХ КУЛЬТУРАХ

Современные исследования сексуальности отличаются многообразием поставленных вопросов и тем. Однако, с их помощью тяжело сформировать единое представление о сексуальности как феномене. С другой стороны, сегодня остаются не изученными до конца представления о половых отношениях в древних культурах. Цель данной статьи определить историко-культурный вектор развития человеческих представлений о сексуальности, заданный в мифах, священных писаниях, трактатах мудрецов древних культур. Предполагается, что это может способствовать генезису современных представлений о сексуальности.

Непосредственная задача состоит в рассмотрении представлений о половых отношениях в Древней Индии, Древней Греции и Древнем Китае.

Древнеиндийская традиция толкования пола легко конструируется из контекстов мифов и легенд о жизни богов индуизма [1]. Представления о мужчине и женщине в рамках древнеиндийской культуры отличаются яркой символикой. Идеальные черты мужского и женского поведений санкционируются мифом о могущественном боге Шива и его жене Парвати или Уме [1, ст.130]. Шива и Парвати представляют собой идеальную семейную пару, прошедшую этапы испытания и обретшие взаимную неземную любовь. По легенде, Парвати в первом своем воплощении была богиней Сати, ставшей женою Шивы. Отец Сати, невзлюбивший своего зятя – Шиву, вызвал гнев собственной дочери. Сати совершила обряд самосожжения, не желая быть дочерью недостойного отца. Смерть Сати потрясла Шиву и он предался многолетней аскезе, поселившись высоко в горах. Неподалеку от места медитации Шивы жил «владыка гор», царь горной страны. Сати, переродившись, стала дочерью «владыки гор», ее назвали Парвати, что значит «горная». Достигнув совершенного возраста, Парвати была отправлена прислуживать медитирующему Шиве. Она старательно несла свой подвиг и полюбила медитирующего бога. Однако, по прошествии ряда событий, Шива удалился от Парвати, стремясь к большому уединению